

مسجد جامع عباسی (مسجد امام)

توضیح

آن چه در این گزارش از نظر خوانندگان محترم می‌گذرد، مشاهده شخصی یکی از علاقه‌مندان مجله‌ی فردوسی است که شکوه و بزرگی ساختمانی شکوه‌مند به نام «مسجد جامع عباسی» اصفهان را با تیربینی و دقتی مثال‌زدنی، نقاشی کرده است. خواندن این مقاله برای علاقه‌مندان به میراث فرهنگی ایران خالی از لطف نیست. این گزارش را مصطفی فلاح دانشجوی رشته‌ی مهندسی مکانیک دانشگاه صنعتی شریف تهیه کرده‌اند.

مسجد امام را به حق ستاره‌ی درخشان هنر دوره‌ی صفویه و مظهر اوج معماری اسلامی ایران نامیده‌اند که ضلع جنوبی میدان امام را مزین نموده است. بنای این مسجد چهار ایوانه‌ی شکوه‌مند در سال ۱۰۲۱ هـ. ق. پی‌نهاد شد و اتمام آن بیست سال طول کشیده است. گنبد دو پوشش‌های این مسجد با ارتفاع ۵۲ متر از کف مقصوره و فاصله‌ی ۱۲ متر از پوشش داخلی سقف، مرتفع‌ترین گنبد شهر است که با کاشی‌های فیروزه فام و نقوش اسلیمی زرد و طلایی و سفید بر تارک این ساختمان زیبای تاریخی می‌درخشد. مسجد امام دارای چهار مناره در قسمت‌های سردر و ایوان جنوبی است.

کتیبه‌های این مسجد را علی‌رضا عباسی، محمد صالح اصفهانی، محمد رضا امامی و عبدالباقی تبریزی رقم زده‌اند.

پوشش داخلی مسجد را کاشی‌های خشتی هفت رنگ تشکیل می‌دهد. در گوشه‌های جنوب غربی و جنوب شرقی مسجد دو مدرسه‌ی علوم دینی وجود دارد که اولی سلیمانیه و دومی ناصری نام دارد.

در هنگام ورود آنچه جلب توجه می‌نماید دو دری است که یکی متعلق به دوره‌ی رضا شاه

است که از جنس چوب ساخته شده و به منظور محافظت از در دوم در جلوی آن نصب شده است.

در دیگر در اصلی مسجد است متعلق به سال‌های اولیه‌ی بعد از ساخت مسجد در قرن یازدهم. روی در را نقره کوب و زرکوب کرده‌اند و در حاشیه‌ی آن شعری در مدح شاه صفی - پسر شاه عباس اول - به خط نستعلیق نگاشته‌اند. بیت آخر شعر که متعلق به شاعری به تخلص است چنین می‌باشد:

فکر تاریخ کرد واهب و گفت

شد در کعبه در صفاهان باز

که اگر مصرع دوم شعر را با حروف ابجد تطبیق دهیم عدد ۱۰۴۶ به دست می‌آید که می‌توان گفت سال نصب در است.

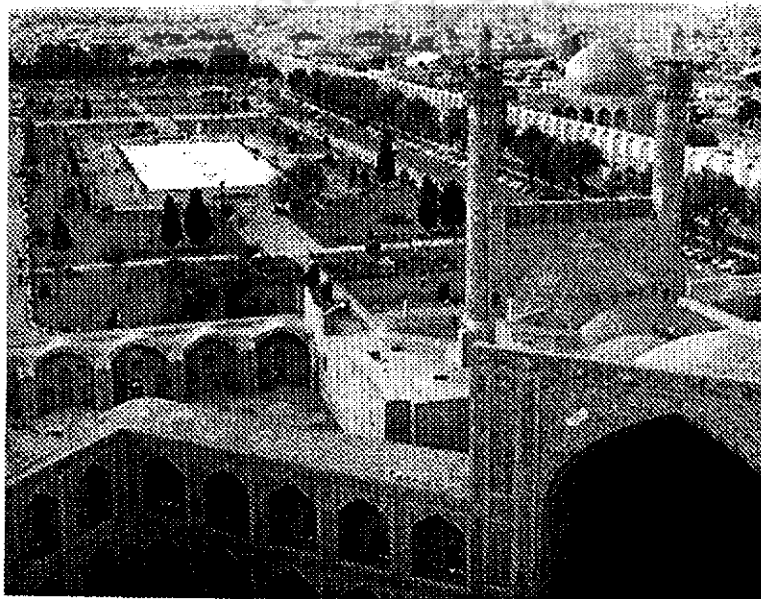
درست در جلوی در سنگابی به چشم می‌خورد که در زمان‌های قدیم مخصوص نوشیدن آب بوده است. در سراسر مسجد هفت سنگاب وجود دارد که از جنس سنگ خارا و مرمرند.

سرگرم نوشتن این مطالب بودم که عده‌ای از گردش‌گران خارجی در اطراف سنگاب حلقه زدند. یکی از آن‌ها چنان با احساس دستش را به داخل سنگاب فرو برد و بیرون آورد و به صورتش کشید که انسان گمان می‌کرد واقعاً آبی زلال در آن قرار دارد.

یکی از ویژگی‌های سنگاب‌ها حجاری بسیار زیبا است که روی آن‌ها دیده می‌شود که خط از مظاهر بلوغ حجاری در آن زمان بوده است.

آنچه که از سنگ نوشته‌ها و قراین موجود بر می‌آید نشان می‌دهد که معماران این بنای باشکوه و با عظمت استادان علی‌اکبر اصفهانی و محب علی بی‌کاله بوده‌اند. شاه‌کاری‌هایی از شیخ بهایی نیز در مسجد مشاهده می‌شود که خود بیان‌گر نبوغ این دانشمند بزرگ ایرانی است.

از جمله شاه‌کارهای این معماری مسجد چرخش ۴۵ درجه‌ای مسجد نسبت به میدان و انطباق آن با جهت قبله است. چنان‌که کسی که به

مسجد وارد می‌شود ابتدا متوجهی این امر نیست.

مسجد دارای چهار ایوان است که ایوان جنوبی آن بزرگ‌ترین ایوان دورن مسجد است. بالای ایوان جنوبی گنبدی در پوش قرار دارد و سنگ سیاهی درست در پایین گنبد طوری قرار گرفته است که ایجاد کوچک‌ترین صدایی سبب انعکاس چندین و چند باره صدا در زیر گنبد می‌شود.

دیوارهای مسجد ابتدا توسط سنگ مرمر سبز از پایین پوشیده شده‌اند و پس از آن کاشی‌های زیبا و بی‌نظیر هفت رنگ زینت بخش دیوارهای مسجد شده‌اند. اکثر کاشی‌های مسجد کاشی‌های خشتی هستند که آنها را به صورت زیر تهیه می‌نمایند:

ابتدا ترکیبی از خاک رس و ماسه نرم را به صورت تخته در آورد و درون کوره قرار داده‌اند تا پخته شود. سپس، قطعات پخته شده را لعاب سفید رنگ داده و درون کوره می‌گذارند تا گرمای کوره لعاب را روی کاشی ماندگار نماید. بعد از آن هم در مسجد منبری یک تکه از سنگ مرمر سبز وجود دارد که دارای ۱۴ پله به نیت ۱۴ معصومه علیهم السلام است.

در بالای منبر گنجینه‌ای یافت شده که در آن خرقة شیخ صفی الدین اردبیلی از اجداد صفویان و قرآنی با مهر امام حسن تعبیه شده بود که هم اکنون در موزه چهلستون به نمایش در آمده است.

همان‌طور که در ابتدا گفته شد دو مدرسه در طرفین ایوان جنوبی وجود دارد که سمت راستی سلیمانیه و سمت چپی ناصری نام دارد. هنگام ورود به مدرسه سلیمانیه سنگی مثلثی شکل جلب توجه می‌نماید که از کارهای شگفت‌انگیز شیخ بهایی است. به طوری که هنگام مماس شدن سایه‌ی سنگ

باله‌اش، در چهار فصل سال زمان اذان ظهر مشخص می‌شود.

پس از گذشتن از مدرسه‌ی سلیمانیه و ورود به ایوان جنوبی قالب ۱/۱۶ گنبد که از سیمان ساخته شده است جلوه‌گر می‌شود. با مشاهده عظمت این قالب به دشواری ساخت چنین گنبدی در چهار صد سال پیش در ذهن می‌گنجد!

یکی از کارهای جالبی که معماران در آن زمان انجام داده‌اند که ناشی از تجربه و دانش بالای معماری آن‌ها بوده است قرار دادن لایه‌ای سرب در ارتفاع ۲ و ۳ متری بر روی سنگها می‌باشد که برای رسیدن به دو هدف زیر بوده است:

اول جهت اتصال در قطعه سنگ، به جای ملات سیمان و دوم استفاده از خاصیت ارتجاعی سرب جهت جلوگیری از صدمات ناشی از زلزله در گوشه‌ی دیوارهای ایوان جنوبی و روی سنگ‌های مرمری، گلدان‌های حجاری شده‌ای وجود دارد که روی یکی از آنها نقوش بسیار زیبایی قرار دارد که روی سایر سنگ‌ها دیده نمی‌شود. به نقل از تاریخ نگاران عواملی چون، فوت حجار، نشان دادن و حدانیت خدا و یا نشان دادن قدرت حجاری آن زمان باعث انجام این کار شده است.

در درون مسجد چاهی به قدمت چهار صد سال وجود دارد که در بالای آن دولابی چوبی نصب شده است. در پشت چاه مسیری شیب دار جهت حرکت گاو که مرسوم به مسیر گاو رواست قرار دارد. در آن زمان جهت استخراج آب از گاو استفاده می‌شده است. در جلوی چاه هم حوضی جهت تخلیه‌ی آب سطل ساخته شده است.

در مدرسه‌ی ناصری کارگرانی مشغول کشیدن کاه گل بر روی سقف مدرسه بودند.

در اطراف مدرسه حجره‌هایی وجود دارد که در یکی از آن‌ها استاد کاشی کار مشغول ساختن کاشی‌هایی جهت مرمت مسجد بود.

آن‌چنان که استاد می‌فرمود در زمان قدیم از رنگ‌های گیاهی و معدنی جهت رنگ آمیزی کاشی‌ها استفاده می‌شده است، اما امروزه از رنگ‌های شیمیایی استفاده می‌شود که مقاومت بیشتری دارند.

در اضلاع شرقی و غربی دو شبستان زمستانی جهت خواندن نماز در فصل‌های سرد سال ساخته شده است.

دو جفت مناره در بالای ایوان جنوبی و سردر وجود دارد که مناره‌های بالای ایوان جنوبی ۲ متر بلندتر از مناره‌های سردر است و آن به جهت هم‌سطح دیده شدن دو جفت مناره از مرکز میدان یا ایوان عالی‌قاو است. روی مناره‌ها تزیینات به گونه‌ای است که از جهتی کلمه‌ی علی و از جهت دیگر کلمه‌ی محمد خوانده می‌شود.

در جای جای مسجد کتیبه‌هایی دیده می‌شود که مضمون برخی از آنها به این صورت است:

در کتیبه‌ای که علی رضا عباسی در سال ۱۰۲۵ آن را نگاهشته است، دستور ساخت مسجد توسط شاه عباس صادر شده است که ثواب را به روح جدش شاه طهماسب نثار کرده است.

در کتیبه‌ای دیگر که پس از پایان مسجد توسط محمد رضا امامی نگاهشته شده است سخن از استادان محب علی بیکالله و علی اکبر اصفهانی به میان آمده است.

درود بر روان پاک اساتیدی که هنرشان هنوز همه مفخر ایران زمین است.